Mediawijsheid en de openbare bibliotheek:

van warenhuis naar wegwijzer tot werkplaats

Visie Mediawijsheid 2016-2018

Koninklijke Bibliotheek
Nationale bibliotheek van Nederland

INHOUD

1. VOORWOORD 4

2. SAMENVATTING 5

3. AANLEIDING 7

4. GEVOLGDE WERKWIJZE 9

4.1. Aanpak 9

4.2. Doel document 9

5. MEDIAWIJSHEID IN BEWEGING 10

5.1. Ontwikkelingen in de samenleving 10

5.2. Recente ontwikkelingen die van invloed zijn 10

5.3. Ontwikkelingen binnen het bibliotheekstelsel 12

5.4. KB, Wsob en mediawijsheid 12

6. DOELSTELLING VISIE MEDIAWIJSHEID 14

6.1. Ambities voor de periode 2016-2018 14

6.2. Uitwerking per pijler 16

6.3. Bouwstenen bij de drie pijlers 19

7. DOELGROEPEN 22

7.1. Preventief en curatief 22

7.2. Focus 2016-2018 22

8. FINANCIERING 25

Bijlage 1: Mediawijsheid en de vijf kernfuncties uit de Wsob 26

Bijlage 2: Begrippenkader & definities 27

Bijlage 3: Overzicht gesprekspartners 30

Bijlage 4: Overzicht gebruikte bronnen 31

1. Voorwoord

Mediawijsheid is in deze snel veranderende wereld essentieel. Iedereen moet mee kunnen doen in een maatschappij die om steeds meer mediavaardigheden vraagt. De bibliotheek is bij uitstek de plaats om mediawijs te worden. Het is het maatschappelijk hart van de samenleving. Een plek waar mensen, van jong tot oud, terecht kunnen om te lezen, te leren, en geïnspireerd te raken. Een onafhankelijke, laagdrempelige plek, herkenbaar in de lokale samenleving.

De afgelopen jaren is er dan ook door landelijke instellingen Sectorinstituut Openbare Bibliotheken en Bibliotheek.nl, nu geïntegreerd in de Koninklijke Bibliotheek), provinciale ondersteuningsinstellingen en lokale bibliotheken sterk ingezet op het bevorderen van mediawijsheid bij burgers. Nieuwe ontwikkelingen, in de sector, maar vooral ook in de buitenwereld vragen om een herijking rond dit onverminderd belangrijke thema. Waar staan we nu en waar moeten we naartoe? Welke inspanningen moet de Koninklijke Bibliotheek leveren om de bibliotheken te helpen zich nóg beter te positioneren op dit thema? Dat zijn de hoofdvragen waarop deze visie een antwoord geeft.

Ik ben van mening dat we, samen met het netwerk, al op de goede weg zijn. Deze visie geeft aan dat de gezamenlijke inspanningen van het bibliotheekstelsel op dit vlak, resultaat opleveren. Ontwikkelingen in de samenleving vragen om een flexibele houding en een voortdurende inzet en inspanningen van de bibliotheken die aansluiten op recente ontwikkelingen zoals robotisering. De bibliotheek als warenhuis van kennis en informatie, als wegwijzer die mensen helpt de juiste vaardigheden te verwerven en leert om te gaan met de dagelijkse overvloed aan informatie, en de bibliotheek als werkplaats waar mensen sámen met anderen kennis vergaren, delen en ontwikkelen.

Ik wens u veel inspiratie en leesplezier.

Lily Knibbeler
Algemeen Directeur Koninklijke Bibliotheek

2. Samenvatting

In deze visie benoemt de Koninklijke Bibliotheek (KB) de ambities en doelstellingen rond mediawijsheid voor de periode 2016-2018. Het beschikken over voldoende mediawijsheid blijft voor mensen een belangrijke randvoorwaarde om volwaardig deel te nemen aan de participatiesamenleving. Mediawijsheid draagt hierdoor bij aan de zelfredzaamheid van mensen. De Bibliotheek vervult een essentiële rol om burgers zelfredzaam te maken zodat zij volledig kunnen meedoen in deze maatschappij. Bij de visie is uitgegaan van de door de Raad voor Cultuur geformuleerde definitie: *"Mediawijsheid is het geheel van kennis, vaardigheden en mentaliteit waarmee burgers zich bewust, kritisch en actief kunnen bewegen in een complexe, veranderlijke en fundamenteel gemedialiseerde wereld."* Deze is door Mediawijzer.net vereenvoudigd tot: "de verzameling competenties die je nodig hebt om actief en bewust deel te kunnen nemen aan de mediasamenleving." De visie mediawijsheid sluit aan op recente ontwikkelingen in de samenleving en benoemt de rol van de KB en het bibliotheekveld voor dit thema. De visie is bedoeld voor betrokkenen binnen de KB, stakeholders binnen en buiten de bibliotheeksector en relevante (nationale) beleidsinstellingen. Via deskresearch, expertsessies en interviews met stakeholders van binnen en buiten de sector is input verzameld voor de visie.

De visie gaat uit van drie rollen voor bibliotheken, die van warenhuis, wegwijzer en werkplaats. Deze rollen sluiten aan bij de missie van de KB om via het netwerk van bibliotheken mensen en informatie bijeen te brengen om ze vaardiger, slimmer en creatiever te maken. De pijler warenhuis voor kennis en informatie heeft als doel mensen slimmer te maken. Dit doet de bibliotheek door toegang te bieden tot een brede fysieke en digitale collectie (warenhuis). Mensen de wegwijzen in de overvloed die er is aan (on- en offline) informatie is een taak die in het bibliotheekveld al breed is opgepakt. Als wegwijzer dragen bibliotheken bij aan het vaardiger maken van mensen zodat zij voldoende (media) vaardigheden hebben om mee te kunnen doen in de huidige mediasamenleving. Nieuw voor het bibliotheekveld is de pijler werkplaats. Via werkplaatsen (zoals FabLabs) kunnen mensen bij de fysieke bibliotheek terecht om te creëren, uit te vinden, en kennis te vergaren en te delen. Dit vergroot 21e-eeuwse vaardigheden als creativiteit, verbeeldingskracht, probleemoplossend vermogen, verbanden leggen, samenwerken en kennisdelen, die ook belangrijk zijn om mediawijs te zijn of worden.

De KB voorziet in een aantal bouwstenen waarmee het bibliotheekveld de inzet op mediawijsheid via de drie pijlers kan vormgeven. Zo zet de KB bijvoorbeeld in op onderzoek en een relevante landelijke collectie. Ook zorgt de KB voor een gezamenlijke catalogus en (digitale) infrastructuur. Om de deskundigheid van medewerkers te bevorderen faciliteert de KB cursussen, bijscholingsmodules en trainingen en zet ze vanuit haar landelijke regierol sterk in op kennisdeling. Communicatie is een belangrijk aspect en een gedeelde verantwoordelijkheid voor het hele netwerk. De KB maakt op strategisch niveau de rol van de bibliotheek op het gebied van mediawijsheid zichtbaar voor alle relevante landelijke stakeholders en sluit ook strategische allianties, daarbij ondersteund door de Provinciale Ondersteuningsinstellingen (POI's).Uiteraard dienen álle burgers mediawijs te zijn. Om de verschillende doelgroepen te bedienen zet de KB twee sporen uit, een preventieve en een curatieve aanpak. De preventieve aanpak is met name gericht op het voorkomen van achterstanden door het ontwikkelen van informatievaardigheden en aanleren van mediawijsheid op jonge leeftijd (0-18). Dit krijgt vooral vorm via ondersteuningsprogramma's aan het onderwijs (voorschools, po en vo). Bij de curatieve aanpak gaat het om het wegwerken van opgelopen achterstand bij het ontwikkelen van informatievaardigheden en aanleren van mediawijsheid. Dit is gericht op verschillende (kwetsbare) volwassen doelgroepen en loopt via de landelijke programmalijn de Bibliotheek en Basisvaardigheden. Bij de uitwerking van de pijler werkplaats ontwikkelt de KB nieuwe dienstverleningsconcepten. Dit zal in eerste instantie vooral gebeuren voor de doelgroep jongeren in het vo en mbo. Daarnaast richten we ons op de doelgroep jonge ouders binnen het landelijke programma BoekStart.

In de visie is een indicatie gegeven van verschillende activiteiten binnen de drie pijlers warenhuis, wegwijzer en werkplaats. Een verdere uitwerking van deze activiteiten op detailniveau met bijbehorende financiële inspanningen komen te staan in de onderliggende activiteitenplannen per pijler en doelgroep. Naast het structurele budget om bestaande activiteiten te onderhouden en te actualiseren, zet de KB ontwikkelgelden in om nieuwe ontwikkelingen gefaseerd vorm te geven binnen de pijler werkplaats. Daar waar mogelijk verbindt de KB ontwikkelgelden met bestaande budgetten voor innovatieve ontwikkelingen bijvoorbeeld in het kader van de innovatieagenda. Ook op provinciaal en lokaal niveau moet voldoende budget vrijgemaakt worden om mediawijsheid structureel in te bedden. Dat is een verantwoordelijkheid van het netwerk als geheel.

"In de visie is een indicatie gegeven van verschillende activiteiten binnen de drie pijlers warenhuis, wegwijzer en werkplaats."

3. Aanleiding

Verschillende ontwikkelingen vormen de aanleiding voor een nieuwe visie op mediawijsheid vanuit de Koninklijke Bibliotheek; ontwikkelingen in de samenleving en bestuurlijk-organisatorische veranderingen in het bibliotheekstelsel. Van oudsher vervult de Bibliotheek een belangrijke rol bij het ondersteunen van burgers om zich te informeren. Dit speelde voorheen in een tijdperk van informatieschaarste maar speelt nu juist in het veranderende medialandschap waar juist sprake is van een informatie-overvloed en verregaande digitalisering. Bibliotheken helpen mensen in deze overvloed aan informatie door de bomen het bos te zien. Sinds de jaren negentig is het bibliotheekveld actief betrokken bij de (strategische) ontwikkelingen rond mediawijsheid. In eerste instantie vanuit haar traditionele informatiefunctie maar gaandeweg steeds meer vanuit een brede maatschappelijk insteek.

Daarnaast zijn er in het openbare bibliotheekstelsel een aantal ingrijpende bestuurlijke en organisatorische veranderingen doorgevoerd. In 2015 is de Wet stelsel openbare bibliotheken (Wsob) in werking getreden. Daarmee zijn onder andere het voormalige Sectorinstituut Openbare Bibliotheken (SIOB) en de Stichting Bibliotheek.nl (B.Nl) geïntegreerd in de Koninklijke Bibliotheek (KB). Met deze integratie is de KB eindverantwoordelijk voor het openbare bibliotheekstelsel en voor de uitvoering van de wet. In de Memorie van Toelichting op de Wsob wordt mediawijsheid genoemd als een van de taken van de openbare bibliotheek.

Mediawijsheid

Mediawijsheid is het geheel van kennis, vaardigheden en mentaliteit waarmee burgers zich bewust, kritisch en actief kunnen bewegen in een complexe, veranderlijke en fundamenteel gemedialiseerde wereld. Door Mediawijzer.net vereenvoudigd tot: de verzameling competenties die je nodig hebt om actief en bewust deel te kunnen nemen aan de mediasamenleving.

Raad voor Cultuur en www.mediawijzer.net

Participatiesamenleving

Volgens de Raad voor Cultuur moeten mensen voldoende mediawijs zijn om mee te kunnen doen in de huidige samenleving[1]. In onze participatiesamenleving is sprake van een terugtredende overheid waardoor er intensief beroep wordt gedaan op de zelfredzaamheid van burgers. Zo zullen burgers en bedrijven vanaf 2017 alle zaken met de overheid zoveel mogelijk digitaal afhandelen. Om gebruik te maken van digitale overheidsdiensten, zoals digitale belastingformulieren, toeslagen en DigiD, moeten mensen dus voldoende mediawijs zijn. Met behulp van digitale middelen faciliteren burgers steeds vaker hun persoonlijke leefomgeving en inspireren zichzelf en hun sociale netwerken tot participatie in zorg, welzijn openbaar bestuur en veiligheid[2]. Bovendien benoemt het recent verschenen Eindadvies Platform Onderwijs2032 een kerncurriculum voor alle leerlingen uit het primair en voortgezet onderwijs dat zij nodig hebben om de wereld te kunnen begrijpen en er aan bij te dragen[3]. In dit curriculum is digitale geletterdheid nadrukkelijk opgenomen.

[1] Raad voor Cultuur, Mediawijsheid. De ontwikkeling van nieuw burgerschap, Den Haag, juli, 2005.

[2] Hartog, M. en B. Mulder, Maatschappelijke informatievoorziening. Burgers toerusten voor een participatiesamenleving, Haagse Hogeschool en eSociety Instituut, Den Haag 2015.

[3] PlatformOnderwijs2032, Eindadvies Ons Onderwijs 2032, Den Haag, januari 2016.

Het doel en de noodzaak van het stimuleren van mediawijsheid is dus meer dan alleen het leren omgaan met de media zelf. Het gaat om het participeren in het brede maatschappelijk proces.

Term mediawijsheid

Dat mediawijsheid wordt gezien als een belangrijke randvoorwaarde voor burgerschap blijkt ook uit de vele (internationale) brede maatschappelijke discussies en de aandacht die er in publicaties aan besteed wordt. Naast de term mediawijsheid worden in het verlengde hiervan verschillende begrippen gebruikt, zoals digitale geletterdheid en 21e-eeuwse vaardigheden, e-skills, computational thinking, mediageletterdheid en informatievaardigheden. Deze termen overlappen voor een deel met het begrip mediawijsheid of maken er onderdeel van uit of net andersom. Dit vraagt om duiding van het begrip mediawijsheid in relatie tot deze termen (zie ook bijlage 2) en een hernieuwde plaatsbepaling van het bibliotheekveld binnen het domein mediawijsheid.

"Mediawijsheid wordt gezien als een belangrijke randvoorwaarde voor burgerschap."

4. Gevolgde werkwijze

4.1 | Aanpak

Om te komen tot een nieuwe visie mediawijsheid is de volgende werkwijze gehanteerd:

- Deskresearch: Op basis van jaarplannen, beleidsnotities, onderzoeken en sites (zie gebruikte literatuur)
- Expertsessies: In de periode november 2015 t/m januari 2016 hebben verschillende sessies plaatsgevonden met experts en betrokkenen van binnen en buiten het bibliotheekveld. Daaraan namen onder andere mensen deel van binnen de KB, werd gesproken met mensen uit het bibliotheekveld en met betrokkenen uit het netwerk van Mediawijzer.net.
- Interviews: Verder is een aantal bibliotheekdirecteuren geïnterviewd. In januari 2016 is nog een gesprek gevoerd met de betrokken beleidsambtenaren van het ministerie van OCW. In bijlage 3 is een overzicht te vinden van de gesprekspartners bij de verschillende sessies.

4.2 | Doel document

Doelstellingen visie:

- Een duidelijke visie geven op mediawijsheid die aansluit op recente ontwikkelingen en waarin de rol van het bibliotheekveld helder is benoemd.
- Het formuleren van een visie op mediawijsheid die aansluit op de missie en visie van de KB zoals verwoord in De Kracht van het netwerk, KB, Den Haag, 2014, die aansluit op de ideeën binnen het bibliotheekveld en in lijn is met de door Mediawijzer.net geformuleerde doelstellingen.
- Het formuleren van de bijbehorende doelen en doelgroepen.
- Vertrekpunt voor de concrete uitwerking naar activiteitniveau (inclusief planning en financiële uitwerking) binnen de KB voor de periode 2016-2018.

Dit document is bedoeld voor betrokkenen binnen de KB, stakeholders binnen en buiten de bibliotheeksector en relevante (nationale) beleidsinstellingen.

5. Mediawijsheid in beweging

5.1 | Ontwikkelingen in de samenleving

In de huidige samenleving waarin de rol van media en ICT steeds groeit kan niet iedereen een even gemakkelijk meekomen. Een deel van de mensen mist de nodige vaardigheden en competenties. Zelfs groepen die zijn opgegroeid in de digitale samenleving blijken minder handig met nieuwe mediatoepassingen dan gedacht. En voor de mensen die níet zijn opgegroeid in deze digitale samenleving zijn de achterstanden nog groter. Zo is er een kloof ontstaan tussen mensen die deze technologieën wel en niet goed weten in te zetten. Ook in de toekomst zullen er altijd groepen zijn die achterblijven, omdat zij geen toegang hebben tot de nieuwste technologieën en/of het hen ontbreekt aan de juiste vaardigheden en competenties[4].

Om deel te nemen aan de participatiesamenleving worden naast vaardigheden op het gebied van geletterdheid en mediawijsheid steeds vaker de 21e-eeuwse vaardigheden en digitale geletterdheid als randvoorwaardelijk bestempeld. Voorbeelden hiervan zijn creativiteit, kritisch denken, probleemoplossende vaardigheden en productiviteit. Hoe deze en andere termen zich tot elkaar verhouden en hoe zij relateren aan mediawijsheid is terug te vinden in bijlage 2. Bibliotheken zetten zich al in om mediawijsheid van mensen te bevorderen. Tot nu toe heeft het bibliotheekveld zich voornamelijk vanuit haar informatiefunctie gericht op het toegang bieden tot een brede collectie met verschillende typen (on- en offline) bronnen (schrift, geluid en beeld) en het stimuleren van informatievaardigheden door middel van cursussen, workshops en leermethodieken. Met name de ontwikkelingen rond 21e-eeuwse vaardigheden en de wijze waarop deze binnen het onderwijs maar ook in de samenleving breed vorm krijgen, vragen om een herijking van de rol van bibliotheken in dit domein.

5.2 | Recente ontwikkelingen die van invloed zijn

In onderstaande figuur van Kennisnet worden de 21e-eeuwse vaardigheden geplaatst in het onderwijscurriculum van de 21e eeuw.

Figuur 1. https://www.kennisnet.nl/artikel/alles-wat-je-moet-weten-over21e-eeuwse-vaardigheden

[4] SIOB, Bibliotheek van de Toekomst. Knooppunt van kennis, contact en cultuur . SIOB, Den Haag, januari 2014.

Op dit vlak is tot nu toe door het bibliotheekveld vooral ingezet op:
- Basiskennis ICT en internet met name voor de doelgroep volwassenen
- Mediawijsheid (bewust, kritisch en actief gebruik van media)Informatievaardigheden als onderdeel van mediawijsheid in het verlengde van leesbevordering:

    - definiëren informatieprobleem
    - zoeken informatiebronnen
    - selecteren informatiebronnen
    - verwerken informatiebronnen
    - presenteren informatie

Daarbij is een deel van de 21e-eeuwse vaardigheden te scharen onder het bevorderen van informatievaardigheden die al binnen de dienstverlening van bibliotheken valt. Ook het Platform Onderwijs2032 geeft in het eindadvies aan het kabinet over het primair en voortgezet onderwijs[5] aan dat de vaardigheden en kennis die belangrijk zijn voor de toekomst nauw gerelateerd zijn aan mediawijsheid en de brede invulling van informatievaardigheden. Het gaat dan om:

- Taalvaardigheid als randvoorwaarde van mediawijsheid, waarin bibliotheken van oudsher in de ondersteuning naar het onderwijs al een grote rol vervullen.
- Digitale geletterdheid (basiskennis ICT, informatievaardigheden, mediawijsheid). Vakoverstijgende vaardigheden die vaak overeenkomen met de 21e-eeuwse vaardigheden.
- Kansen benutten van de digitale wereld.
- Functionele taalvaardigheid: “Het kritisch teksten lezen en bespreken en leren omgaan met het steeds groter aantal informatiebronnen.”

Naast deze accenten legt het platform ook de nadruk op computational thinking. Kennis van ICT en computational thinking zorgt ervoor dat leerlingen begrijpen hoe ze nieuwe technologische diensten en producten kunnen benutten.

[5] Platform Onderwijs2032. Eindadvies Ons Onderwijs2032, Den Haag, januari 2016

5.3 | Ontwikkelingen binnen het bibliotheekstelsel

Het bibliotheekveld is sinds de jaren negentig actief betrokken bij de (strategische) ontwikkelingen rond media-educatie (de voorloper van het latere begrip mediawijsheid). Met rijkssubsidie werd samen met partners uit de wereld van onderwijs, media en cultuur gewerkt aan een visie op media-educatie en werden tal van (experimentele) projecten gesubsidieerd. Het advies 'Mediawijsheid en nieuw burgerschap' van de Raad voor Cultuur in 2005 zette mediawijsheid en de rol van bibliotheken in dit domein echt op de kaart. Dit advies werd vervolgens vertaald naar regeringsbeleid. In 2009 schreef toenmalig minister Plasterk van OCW, de bibliotheken naast een informatiefunctie ook een gidsfunctie toe. Volgens de minister fungeert de bibliotheek voor mensen als wegwijzer in deze tijd van informatie-overvloed, waar er vroeger sprake was van informatieschaarste.

Samen met Kennisnet, Beeld & Geluid, NTR en ECP werd door de toenmalige Vereniging Openbare Bibliotheken (VOB) gewerkt aan de totstandkoming van een landelijk Expertisecentrum Mediawijsheid. Met subsidie van het ministerie van OCW is Mediawijzer.net in 2010 ingericht. Hierin speelt het bibliotheekveld tot op de dag van vandaag een actieve rol met de KB als een van de vijf kernpartners die de strategie en het beleid vormgeven. Daarnaast zijn nagenoeg alle bibliotheekorganisaties als netwerkpartner aangesloten bij Mediawijzer.net. Bij deze netwerkorganisatie zijn inmiddels, samen met de bibliotheken, meer dan duizend organisaties aangesloten uit de wereld van onderwijs, media en cultuur. Hiermee geeft het bibliotheekveld zichtbaar en concreet invulling aan haar doelstelling ten aanzien van het bevorderen van mediawijsheid.

5.4 | KB, Wsob en mediawijsheid

Voor een nieuwe visie op mediawijsheid is uitgegaan van de missie van de KB[6]. In het kort houdt die in dat via het netwerk van bibliotheken mensen en informatie bij elkaar worden gebracht om ze vaardiger, slimmer en creatiever te maken. Hierbij staat de klant centraal.

Het belang van de klant is leidend voor alle taken die de KB uitvoert, dus ook voor die rondom mediawijsheid. De volgende doelstellingen zijn hierbij van toepassing. De klant:

- Vindt eenvoudig wat de bibliotheek te bieden heeft;
- Heeft een platform voor onderzoek in Nederlandse publicaties;
- Heeft toegang tot zoveel mogelijk digitale content, zo vrij mogelijk voor iedereen;
- Ervaart één bibliotheek, bij welk loket de klant ook aanklopt;
- Wordt verleid en geholpen om gebruik te maken van de bibliotheekcollectie-Nederland;
- Kan erop vertrouwen dat Nederlandse boeken, kranten en tijdschriften en internationale wetenschappelijke publicaties duurzaam toegankelijk blijven.

“Voor een nieuwe visie op mediawijsheid is uitgegaan van de missie van de KB.”

[6] Uit: De Kracht van het netwerk. Beleidsplan 2015-2018, KB, Den Haag, 2014 (p. 6)

Kernfuncties gedefinieerd in bibliotheekwet

Sinds 2015 is de nieuwe bibliotheekwet (Wsob) van kracht. Hierin staat dat de openbare bibliotheek als gevolg van digitalisering haar maatschappelijke functie moet herdefiniëren. Hierbij zijn de volgende vijf kernfuncties uitgangspunt:

1. Ter beschikking stellen van kennis en informatie. (informatie)
2. Bieden van mogelijkheden tot ontwikkeling en educatie. (leren)
3. Bevorderen van lezen en het laten kennismaken met literatuur. (lezen)
4. Organiseren van ontmoeting en debat. (ontmoeting)
5. Laten kennis maken met kunst en cultuur. (cultuur)

Mediawijsheid valt van oudsher onder de informatiefunctie maar heeft de afgelopen periode via de ondersteuning aan het onderwijs nauwe verbindingen gelegd met de educatieve functie en met lezen. De functies ontmoeting en cultuur krijgen vooral op lokaal niveau vorm. Zie ook bijlage 1.

In de Memorie van Toelichting op de Wsob wordt de rol van het bibliotheekstelsel op het gebied van mediawijsheid als volgt beschreven: "De taken van de openbare bibliotheek concentreren zich op het publieksvriendelijk, gestructureerd en van context voorzien aanbieden van digitale vormen van informatie en cultuur. Het vergroten van mediawijsheid is daar een onderdeel van."[7] De bibliotheek vervult die taken voor het algemeen publiek maar ook voor maatschappelijke organisaties. Bijvoorbeeld op het terrein van onderwijs en cultuur. Op deze manier worden in samenwerking met het onderwijs (formeel en non-formeel), programma's voor leesbevordering, bestrijding van laaggeletterdheid en mediawijsheid ingevuld.

[7] Wet stelseltaken openbare bibliotheken, Memorie van Toelichting, Den Haag 2015 (p. 12)

6. Doelstelling visie mediawijsheid

De doelen op het gebied van mediawijsheid in relatie tot de missie van de Koninklijke Bibliotheek staan hieronder beschreven. Daaronder zijn de doelen uitgewerkt via het DIN-model (Doelen-Inspanningen-Netwerk). De KB voorziet drie rollen op het vlak van mediawijsheid die bibliotheken vervullen, die van warenhuis, wegwijzer en werkplaats.

6.1 | Ambities voor de periode 2016-2018

Missie & Visie	De Koninklijke Bibliotheek wil mensen en informatie bij elkaar brengen met als doel ze op het terrein van mediawijsheid vaardiger, slimmer en creatiever te maken. De KB wil dit realiseren via een goed functionerend netwerk binnen en buiten het bibliotheekveld. Hierbij staan de klantdoelstellingen van de KB centraal.
Einddoel	Als eindverantwoordelijke en vertegenwoordiger van het bibliotheeknetwerk en kernpartner binnen Mediawijzer.net wil de KB zoveel mogelijk mensen stimuleren in het (verder) ontwikkelen van mediawijsheid zodat zij optimaal kunnen functioneren in onze media- en participatiesamenleving. Deze inspanningen zijn gericht op alle burgers met extra aandacht voor speciale en kwetsbare doelgroepen.

Doelen	Slimmer	Vaardiger	Creatiever
Pijlers	**Warenhuis:** Breed beschikbaar stellen van informatiebronnen aan alle burgers in Nederland. ▪ Toegang bieden tot collectie ▪ Gebruiksvriendelijke infrastructuur ▪ Inspirerende presentatie collectie	**Wegwijzer:** ▪ Programma's informatievaardigheden ▪ Bronnen in samenhang presenteren (dossiers) ▪ Betrekken (lokale) netwerkpartijen en communities	**Werkplaats:** ▪ Zelf maken (peer-to-peer) ▪ Werken met 3D, robots etc. ▪ Programmeren ▪ Ontwikkelen en produceren

''De Koninklijke Bibliotheek wil mensen en informatie bij elkaar brengen met als doel ze op het terrein van mediawijsheid vaardiger, slimmer en creatiever te maken.''

6.2 | Uitwerking per pijler

1. Warenhuis voor kennis en informatie

Doelstelling

De pijler warenhuis voor kennis en informatie heeft als doel mensen slimmer te maken. Dit doet de bibliotheek door toegang te bieden tot een brede fysieke en digitale collectie. Deze collectie is afgestemd op de behoeften van een breed en divers publiek. Hiermee geeft de bibliotheek invulling aan de in de Wsob benoemde kerntaak 'ter beschikking stellen van kennis en informatie.'

Daarnaast onderscheidt de openbare bibliotheek zich fundamenteel van veel andere informatie-aanbieders door te functioneren vanuit de publieke waarden.[8]

- Betrouwbaarheid
- Onafhankelijkheid
- Authenticiteit
- Pluriformiteit
- Toegankelijkheid

Dit is een rol die bij uitstek bij de bibliotheken past en die zij van oudsher ook vervult. Een rol die in de huidige samenleving aan belang heeft toegenomen. Naast deze klassieke invulling van de informatietaak fungeert de bibliotheek als actieve bemiddelaar tussen aanbieders en vragers van informatie. Het gaat dan bijvoorbeeld over informatie op het gebied van overheid, veiligheid, zorg, onderwijs, cultuur en media. De klant vindt eenvoudig wat de bibliotheek te bieden heeft (klantdoelstelling 1).

> ''Naast deze klassieke invulling van de informatietaak fungeert de bibliotheek als actieve bemiddelaar tussen aanbieders en vragers van informatie.''

Inspanningen

Om alle mensen een interessante collectie te blijven bieden is het zaak de komende periode goed aan te sluiten op de behoeften van de verschillende gebruikersgroepen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van recent onderzoek naar gebruikersbehoeften. De collectie (digitaal en fysiek) moet steeds voorzien in een aanbod van zoveel mogelijke digitale en actuele content, verdeeld over de verschillende content-stromen (e-books, muziek, databanken en audiovisuele content).[9] Daarmee fungeert de bibliotheek als warenhuis van kennis en informatie voor alle doelgroepen.

Voor de klant geldt dat zij de verschillende toegangskanalen als één bibliotheek ervaren (klantdoelstelling 4). Voor de doelgroep jeugd wordt de toegang tot de (fysieke & digitale) collectie verbreed naar een (digitale) schoolbibliotheek. Zo kunnen kinderen en jongeren binnen en buiten de schoolse context om gebruikmaken van een uitgebreide collectie. Dit laatste gebeurt als onderdeel van het project Jeugd van de KB, waarin ook op het terrein van mediawijsheid inspanningen worden verricht.

[8] Wet stelseltaken openbare bibliotheken, Den Haag 2015 (p. 2)

[9] Kwinkgroep, E-content rapport, ministerie van OCW, Den Haag, 2014

Netwerk

Op landelijk niveau is de KB verantwoordelijk voor de randvoorwaarden en kaders voor de inkoop van content die onderdeel uitmaken van een collectie die voldoet aan de eerder genoemde publieke waarden van de bibliotheekcollectie. Dit gebeurt via de inmiddels vastgelegde kaders en randvoorwaarden voor het inkoopproces digitale content.[10]

In het gezamenlijke Collectieplan zijn kaders, randvoorwaarden en afspraken voor het collectiebeleid binnen het bibliotheekstelsel op landelijk, provinciaal en lokaal/regionaal niveau opgenomen.

Op lokaal niveau worden de landelijke fysieke en digitale collecties aangevuld met voor de gebruiker relevante regionale en lokale informatiebronnen. Zoals die uit de wereld van de archieven, musea, media en heemkundekringen.

2. Wegwijzer

Doelstelling

Mensen de weg wijzen in de overvloed die er is aan (on- en offline) informatie is een taak die in het bibliotheekveld van oudsher breed is opgepakt. Als wegwijzer dragen bibliotheken bij aan het vaardiger maken van mensen zodat zij voldoende (media) vaardigheden hebben om mee te kunnen doen in de huidige mediasamenleving. Deze rol wordt op de volgende manieren ingevuld:

- Via moderne informatiearchitectuur en -technologieën kunnen verschillende bron nen bij elkaar worden gebracht zodat dit meerwaarde heeft voor de gebruiker (digitale dossiers).
- Voor kinderen, jongeren en volwassenen worden (landelijke) brede pakketten aan educatieve programma's aangeboden, veelal in het kader van de ondersteuning aan het onderwijs in het verlengde van leesbevordering. Daarin komen het verbeteren van informatievaardigheden (verwerven, beoordelen, selecteren, verwerken en presente ren van informatie aan bod), maar ook operationele vaardigheden als knoppenkunde.

Inspanningen

De rol van wegwijzer krijgt inmiddels breed invulling binnen het bibliotheekveld maar wordt de komende periode kwalitatief en kwantitatief verder uitgewerkt. Dit gebeurt met name binnen de landelijke programma's de Bibliotheek op school basisonderwijs en voortgezet onderwijs (preventief) en voor volwassenen binnen het programma de Bibliotheek en basisvaardigheden (curatief).

En ook binnen het speerpunt Jeugd van de KB worden inspanningen rond mediawijsheid gericht op kinderen en jongeren opgenomen. Dit gebeurt in nauwe samenwerking met het onderwijs en in aansluiting op het onderwijscurriculum. In de Wsob staat deze rol vermeld in de passage "De bibliotheek moet mogelijkheden bieden tot persoonlijke ontwikkeling en educatie."

Deskundigheidsbevordering van medewerkers blijft een aandachtspunt. Gekeken wordt in hoeverre de huidige trajecten van deskundigheidsbevordering nog voldoen in relatie tot bovenstaande activiteiten. Mogelijk worden deze uitgebreid, bijgesteld en doorontwikkeld.

[10] www.kb.nl/ob/collecties/inkoop-e-content-voor-openbare-bibliotheken

Netwerk

Landelijk: de KB creëert op landelijk niveau alle randvoorwaarden zodat bibliotheken op lokaal niveau, via de Provinciale Onderwijsinstellingen (POI's), hun fysieke dienstverlening richting de verschillende doelgroepen en het onderwijs optimaal kunnen inrichten. Dit gebeurt met behulp van landelijke dienstverleningsconcepten zoals de Bibliotheek op school en de Bibliotheek en Basisvaardigheden.
De KB heeft in het Jaarplan 2016 het ontwikkelen van een brede digitale jeugdstrategie als speerpunt benoemd. Hierin wordt mediawijsheid nadrukkelijk meegenomen.
Ook in de landelijke Innovatieagenda 2016-2018 van de KB is mediawijsheid als onderdeel van het domein Basisvaardigheden en Jeugd & Onderwijs, opgenomen.

Provinciaal: de Stichting Provinciale Serviceorganisaties (SPN) en de POI's organiseren in opdracht van de KB de uitrol van de landelijke (fysieke) dienstverleningsconcepten. Daarbij zijn zij verantwoordelijk voor een efficiënte uitrol, het signaleren van problemen binnen het netwerk en het aandragen van oplossingsrichtingen in samenwerking met de KB.

Lokaal: de lokale bibliotheek is uiteindelijk de plek waar de dienstverlening richting de eindgebruiker in het fysieke domein plaatsvindt. De bibliotheek maakt afspraken met het onderwijs over de ondersteuning op het gebied van mediawijsheid met behulp van de instrumenten die op landelijk niveau zijn ontwikkeld en via de provincies zijn uitgerold.

3. Werkplaats

Doelstelling

Bij de fysieke bibliotheek kunnen mensen terecht om te creëren, uit te vinden, en kennis te vergaren en te delen. De bibliotheek biedt een werkplaats (een zogenaamde makerspace of FabLab) en is een creatief en educatief platform waar kennis- en talentontwikkeling centraal staan. De werkplaats heeft verschillende middelen, zoals software, elektronica, 3D-printers, robots en andere machines en gereedschap beschikbaar. Mensen kunnen hier ideeën, materialen en producten ontdekken, ontwikkelen en zelf produceren. Het doel is om burgers te stimuleren om te experimenteren en kennis te maken met onbekende denk- en productieprocessen. Het vergroot 21e-eeuwse vaardigheden als creativiteit, verbeeldingskracht, probleemoplossend vermogen, verbanden leggen, samenwerken en kennisdelen.

De ontwikkelingen van de werkplaats sluiten nauw aan bij de missie van de KB om mensen en informatie bij elkaar te brengen met als doel de creativiteit te stimuleren. Ook liggen de werkplaats-activiteiten in het verlengde van de ontwikkelingen die Mediawijzer.net voor ogen heeft bij het beleidsdomein ontdekken. Daarnaast sluit het nauw aan bij de ontwikkelingen die het Platform Onderwijs2032 schetst in het recent uitgebrachte advies.[12]

[11] Mediawijzer.net jaarplan 2016, Zoetermeer, 2015 (p. 13)

[12] Platform2032, Eindadvies Ons Onderwijs2032 (januari 2016)

Inspanningen

In tegenstelling tot de eerder genoemde rollen als warenhuis en wegwijzer is de rol van werkplaats nieuw voor het bibliotheekveld. Binnen de innovatieagenda van de KB zijn initiatieven rond FabLabs gefaciliteerd en gepresenteerd aan het bibliotheekveld. Op basis van pilots met doelgroepen uit het vo en mbo wordt het concept van de bibliotheek als werkplaats verder ingebed in het bibliotheekstelsel.

Dat betekent dat gekeken wordt naar de succesfactoren van FabLabs die er nu al zijn. Daarnaast worden de activiteiten binnen het bibliotheeknetwerk ingebed in een flexibel organisatiemodel dat de verbinding en de rolverdeling over de verschillende netwerkniveaus helder beschrijft. De volgende stap is om daar als KB (eindverantwoordelijke voor het netwerk) formele afspraken binnen het netwerk over te maken. Van bibliotheekmedewerkers vraagt dit om andersoortige vaardigheden en competenties. En is er dus een stevige impuls op het gebied van deskundigheidsbevordering nodig.

Netwerken inrichten

Op landelijk en regionaal/lokaal niveau moeten netwerken ingericht worden met relevante organisaties en communities. De bibliotheek organiseert FabLab activiteiten inclusief het begeleiden van gebruikers. Ook stimuleert de bibliotheek partijen en groepen gebruikers om inhoudelijk invulling te geven aan de werkplaats. Met de verschillende FabLab-activiteiten kan de bibliotheek verschillende gebruikersgroepen aanspreken. Zo kunnen bibliotheken specifieke programma's aanbieden voor jongere doelgroepen in relatie tot het onderwijs. Daarbij werken ze aan het bevorderen van de 21e-eeuwse vaardigheden. Maar FabLabs zijn er ook voor volwassen doelgroepen. Zo valt bijvoorbeeld te denken aan creatieve ondernemers die zelf niet over voldoende faciliteiten beschikken.

6.3 | Bouwstenen bij de drie pijlers

Onderstaande bouwstenen zijn onderdeel van de drie pijlers warenhuis, wegwijzer en werkplaats. Deze bouwstenen worden per pijler anders ingevuld.

Onderzoek

- Verkenning vooraf: wetenschappelijk onderzoek voor duiding verschijnsel, gebrui kersbehoeften, netwerkbehoeften en bijvoorbeeld trendwatching.
- Monitoring: verzamelen resultaten en effecten van inspanningen tijdens het lopende traject.
- Evaluatie: duiden behaalde resultaten en de maatschappelijke meerwaarde van inspan ningen benoemen.

Collectie & programma's

Op basis van de onderzoeksuitkomsten wordt een voor mediawijsheid relevante collectie samengesteld. Dit loopt via de in het Collectieplan KB beschreven procedure en de daarin beschreven randvoorwaarden. Vervolgens schaft de KB deze aan en stelt de collectie landelijk beschikbaar.

Netwerk

In de Wsob is aangegeven dat alle deelnemers aan het bibliotheeknetwerk een aantal dezelfde diensten levert en een aantal processen op dezelfde manier inricht. In het kader van mediawijsheid gaat het om:

- Gebruik gezamenlijke catalogus
- Gebruik gezamenlijke infrastructuur

Het collectioneren gebeurt op basis van het gezamenlijk Collectieplan (door KB in voorbereiding en naar verwachting in 2016 gereed) en als het om digitale content gaat passend binnen de door KB en VOB vastgestelde kaders van de inkoopcommissie.

Deskundigheid

Trainingen op het gebied van mediawijsheid

In het kader van de pijlers warenhuis en wegwijzer biedt de KB onder andere de training 'Mediacoach voor bibliotheekprofessionals' aan. Deze cursus gaat in op de nieuwste trends en ontwikkelingen op het gebied van mediawijsheid en op wat nodig is voor de organisatie in zijn geheel om snel te anticiperen op trends in de samenleving. Daarnaast biedt de KB in het kader van het landelijke programma de Bibliotheek op school ook kortlopende bijscholingsmodules aan rond informatievaardigheden. Deze trainingen blijven nodig om bibliotheekmedewerkers voldoende uit te rusten rond mediawijsheid.

In het kader van de verdere uitbouw van de pijler werkplaats inventariseert de KB wat er nog meer nodig is aan deskundigheidsbevordering en ontwikkelt op basis daarvan een passend trainingsprogramma.

''Voor alle drie de pijlers is communicatie een belangrijk aspect en een gedeelde verantwoordelijkheid van het netwerk.''

Kennisdeling

De KB zet zich in om kennisdeling binnen en buiten de sector te stimuleren. Dit is van belang voor de efficiency en kwaliteitsborging binnen het stelsel. Hierbij maakt de KB voor het onderwerp mediawijsheid onder andere gebruik van bestaande kennisdelingsstructuren zoals bieb2bieb, de vakberaden, relevante pers- en communicatiekanalen en de relevante regionale en landelijke bijeenkomsten.

Communicatie

Voor alle drie de pijlers is communicatie een belangrijk aspect en een gedeelde verantwoordelijkheid van het netwerk. De KB maakt op strategisch niveau de rol van de bibliotheek op het gebied van mediawijsheid zichtbaar voor alle relevante landelijke stakeholders. Dit gebeurt ook op provinciaal en lokaal niveau waardoor de strategische communicatie op alle lagen gewaarborgd is.

"De KB maakt op strategisch niveau de rol van de bibliotheek op het gebied van mediawijsheid zichtbaar voor alle relevante landelijke stakeholders."

7. Doelgroepen

7.1 | Preventief en curatief

Het bevorderen van mediawijsheid is gericht op alle burgers. Om de verschillende doelgroepen te bedienen zet de KB in algemene zin twee sporen uit:

- Een preventieve aanpak

Het voorkomen van achterstanden door het ontwikkelen van informatievaardigheden en aanleren van mediawijsheid op jonge leeftijd (0-18). Dit beleid krijgt met name vorm via ondersteuningsprogramma's aan het onderwijs (voorschools, po en vo).
Zie: www.debibliotheekopschool.nl.

Hiermee ondersteunen bibliotheken het onderwijs met educatieve programma's die erop gericht zijn de informatievaardigheden van leerlingen te verbeteren. De komende periode worden deze programma's verder geoptimaliseerd en uitgerold. Dit gebeurt met name richting het voortgezet onderwijs, dat voor veel bibliotheken een nog onontgonnen terrein is en waar veel kansen liggen. Met behulp van kwalitatief hoogstaande programma's kunnen de bibliotheken zich op dit terrein nog verder positioneren.

- Een curatieve aanpak

Hier gaat het om het wegwerken van opgelopen achterstand bij het ontwikkelen van informatievaardigheden en aanleren van mediawijsheid. Het beleid op dit terrein is voor een belangrijk deel gericht op het aanbieden van non-formele educatietrajecten aan verschillende (kwetsbare) volwassen doelgroepen. Ondersteuningsprogramma's als Klik&Tik en Digisterker zijn ingebed in de brede programmalijn gericht op volwassenen: de Bibliotheek en Basisvaardigheden (http://basisvaardigheden.bibliotheek.nl/)

Ook deze educatietrajecten moeten verder worden geoptimaliseerd, uitgebreid en uitgerold. Daarbij is het van belang om bij de verschillende volwassen doelgroepen ook in te zetten op deskundigheidsbevordering voor bibliotheekmedewerkers. Dit gebeurt in samenwerking met andere relevante stakeholders die op dit terrein actief zijn, zoals de stichting Lezen & Schrijven.

''Daarbij is het van belang om bij de verschillende volwassen doelgroepen ook in te zetten op deskundigheidsbevordering voor bibliotheekmedewerkers.''

7.2 | Focus 2016-2018

De afgelopen periode is er vooral veel aandacht uitgegaan naar de kwetsbare groepen in de samenleving (zoals laaggeletterden, digibeten, ouderen en werklozen) en de doelgroep kinderen (onder andere via programma's die voor het onderwijs zijn ontwikkeld). Deze dienstverleningsconcepten worden de komende periode gecontinueerd. Daarnaast komen er nieuwe dienstverleningsconcepten binnen de pijler werkplaats. Dit zal in eerste instantie vooral gebeuren voor de doelgroep jongeren in het vo en mbo. Tenslotte richten we ons op de doelgroep jonge ouders waarvoor we binnen het landelijke programma BoekStart relevante informatie en tips bieden die zij kunnen inzetten bij de mediaopvoeding van hun peuters en kleuters.

Doelgroep jongeren vanaf 12 jaar

Verschillende gesprekspartners hebben aangegeven in te willen zetten op de doelgroep jongeren vanaf 12 jaar. Deze groep is juist erg actief met verschillende media, maar loopt ook aan tegen kwesties als digitaal pesten en ongewenst online seksueel getint contact. Recent is, als gevolg van internationale ontwikkelingen, het onderwerp radicalisering hoog op de agenda van de EU geplaatst. De KB gaat zich extra inzetten om toegepaste programma's rond bovenstaande onderwerpen landelijk beschikbaar te stellen en kan hierbij bogen op de inmiddels opgebouwde deskundigheid binnen het bibliotheekveld en de samenwerking met vo-scholen. De uitrol van deze programma's gebeurt binnen en buiten het onderwijs. Naast het inspelen op actuele media gerelateerde thema's, wordt de komende periode breed ingezet op de ontwikkeling en inrichting van de pijler werkplaats waarin in een werkplaats-achtige setting jongeren uitgedaagd worden aan de slag te gaan met 21e-eeuwse vaardigheden.
Op basis van de uitkomsten van een aantal pilots worden dienstverleningsconcepten aan bibliotheken beschikbaar gesteld, worden deskundigheidstrainingen ontwikkeld en deskundigheid gedeeld.

Doelgroep jonge ouders en professionals

De activiteiten voor de doelgroep 0-4 jaar richten zich naast baby's en peuters ook op de intermediairs, zowel ouders als professionals. Dat is belangrijk omdat de doelgroep van jonge ouders en de professional in de kinderopvang een grote behoefte heeft aan informatie over verantwoord gebruik van nieuwe media door jonge kinderen.[13] In de komende periode wordt deze doelgroep voorzien van de gewenste informatie. Dit gebeurt door het uitbouwen van het bestaande programma BoekStart, dat zich nu richt op leesplezier en taalontwikkeling van baby's en peuters. Hier wordt informatie op het gebied van mediawijsheid en mediaopvoeding voor de allerkleinsten aan toegevoegd dat helpt om mediabewustwording mogelijk te maken.

[13] Nikken,P. en I.Markx, Opvoeden met media. Een verkennend onderzoek naar 'lastige' opvoedingssituaties en het gebruik van opvoedingsondersteuning bij ouders met kinderen tot en met 12 jaar, SWP, Utrecht, 2014.

Figuur: Indicatie verschillende activiteiten binnen de drie pijlers. Een verdere uitwerking van deze activiteiten op detailniveau met bijbehorende financiële inspanningen staat in de afzonderlijke activiteitenplannen.

	2016	2017	2018
Pijler Warenhuis	1. Onderhoud en actualisatie 2. Digitale schoolbibliotheek (ontwikkelen) 3. Inkoop e-content	1. Onderhoud en actualisatie 2. Digitale schoolbibliotheek (ontwikkelen) 3. Inkoop e-content	1.Onderhoud en actualisatie 2. Digitale schoolbibliotheek (uitrol) 3. Inkoop e-content
Pijler	1. Onderhoud en doorontwikkeling succesvolle dienstverleningsconcepten 2. Mediaopvoeding in BoekStart (ontwikkelen)	1. Onderhoud en doorontwikkeling succesvolle dienstverleningsconcepten 2. Mediaopvoeding in Boekstart (ontwikkelen)	1. Onderhoud en doorontwikkeling 2. Mediaopvoeding in BoekStart (uitrol)
Pijler Werkplaats	Verkenning via pilots Inrichting werkplaatsen (FabLabs) in fysieke bibliotheken: ▪ Onderzoek ▪ Collectie ▪ Netwerk ▪ Deskundigheid	Evaluatie pilots en uitkomsten verder ontwikkelen + Creëren draagvlak, kennisdeling, opzetten structuur deskundigheidsbevordering	Organisatie binnen netwerk en uitrol landelijk (netwerkorganisatie en communicatie breed)

NB: de bovenstaande tabel beschrijft in hoofdlijnen de werkzaamheden.
Uitvoeringsplannen per doelgroep worden apart opgesteld.

8. Financiering

Naast het structurele budget dat de KB vrijmaakt om bestaande activiteiten te onderhouden en te actualiseren, zet de KB ontwikkelgelden in om nieuwe ontwikkelingen gefaseerd vorm te geven binnen de pijlers warenhuis en wegwijzer. Daar waar mogelijk verbindt de KB ontwikkelgelden met bestaande budgetten voor innovatieve ontwikkelingen bijvoorbeeld in het kader van de innovatieagenda. Ook op provinciaal en lokaal niveau dient voldoende budget vrijgemaakt te worden om mediawijsheid structureel in te bedden. Het betreft een verantwoordelijkheid van het netwerk als geheel.

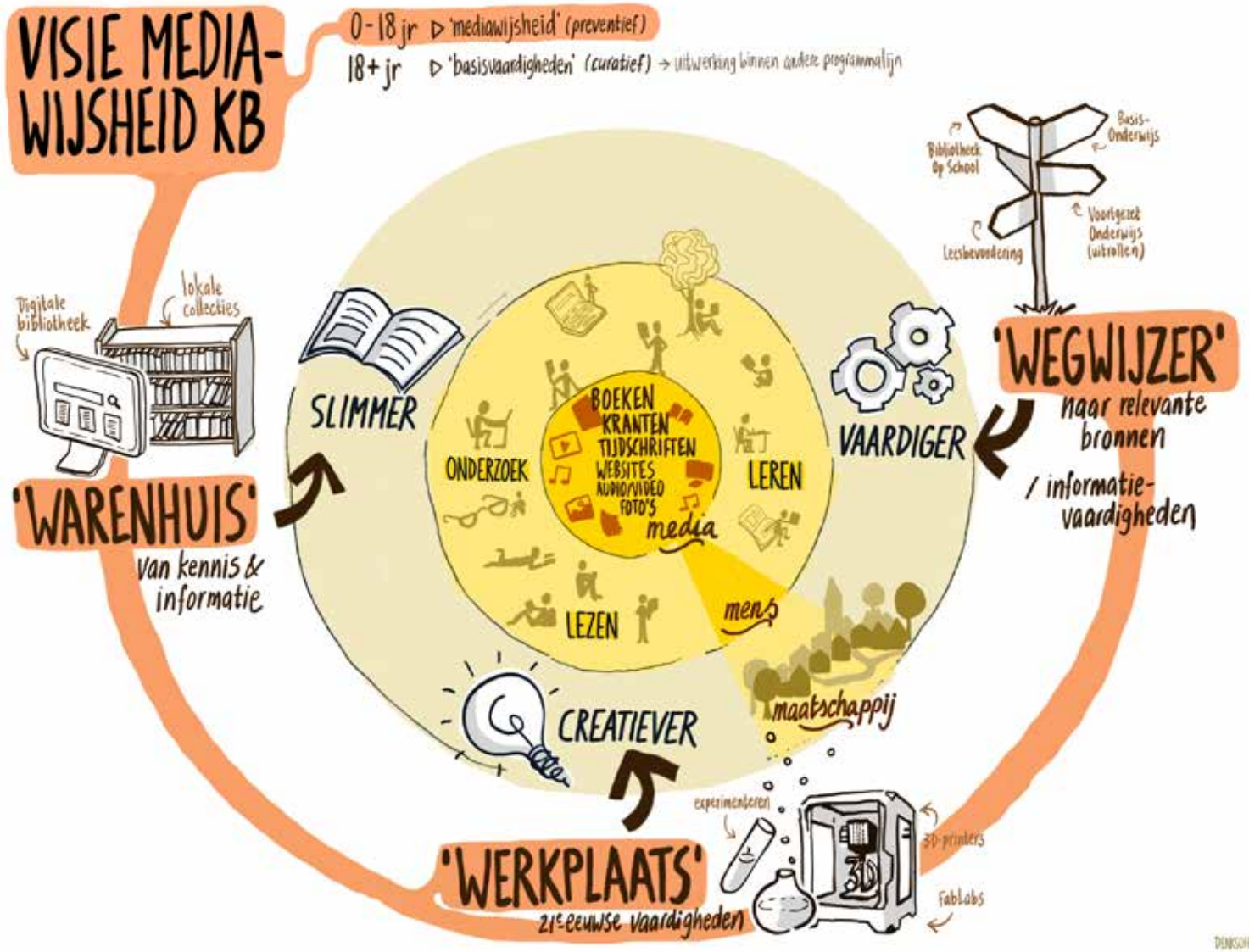

Bijlage 1 | Mediawijsheid en de vijf kernfuncties uit de Wsob

Mediawijsheid heeft in het verleden vorm gekregen als onderdeel van de functie kennis en informatie. Inmiddels zijn er vanuit mediawijsheid ook nadrukkelijke verbindingen gelegd met de kernfunctie lezen en literatuur en de kernfunctie ontwikkeling en educatie. De functies ontmoeting en debat en kunst en cultuur krijgen op lokaal niveau vorm.

Hieronder volgt een korte schets van de verbindingen die vanuit mediawijsheid te leggen zijn met de vijf kernfuncties uit de Wsob.

Verbinding met lezen en literatuur

Het beschikken over voldoende lees- en taalvaardigheden (traditionele geletterdheid) is een voorwaarde voor álle 'nieuwe' vaardigheden. Dan gaat het om 21e-eeuwse vaardigheden, digitale geletterdheid, ICT-geletterdheid, computational thinking en informatievaardigheden. Het een kan niet zonder het ander.

Verbinding met kennis en informatie

Mediawijsheid is het meest vervlochten met de kernfunctie kennis en informatie. Bij deze kernfunctie gaat het voornamelijk om het voor iedere burger ter beschikking stellen van pluriforme, onafhankelijke informatie zoals in het Unesco manifest staat omschreven. In de huidige maatschappij is informatie 24/7 en overal toegankelijk. Het bieden van betrouwbare informatie door een betrouwbare partij als de bibliotheek is juist in die overvloed aan informatie van belang. Voor de KB is het verbeteren van de informatievaardigheden van burgers onderdeel van de inzet op het vergroten van de mediawijsheid van mensen. Bibliotheken maken informatie toegankelijk en helpen mensen bij vaardigheden als informatie zoeken, vinden, selecteren, interpreteren en verwerken.

> "De openbare bibliotheek, de plaatselijke toegangspoort tot kennis, schept een essentiële voorwaarde voor levenslang leren, onafhankelijke besluitvorming en de culturele ontwikkeling van individuen en maatschappelijke groeperingen."
>
> ***Unesco-manifest van 1994 (Public Library Manifesto)***

Verbinding met ontwikkeling en educatie

Doordat bibliotheken de mediawijsheid van burgers en in het bijzonder van kinderen en jongeren vergroten, dragen zij direct bij aan de persoonlijke ontwikkeling. Die ondersteuning vindt vaak plaats in het onderwijs (zowel op het gebied van mediawijsheid als op het gebied van leesbevordering).

Verbinding met ontmoeting en debat

Deze functie krijgt vooral in het fysieke domein vorm. Lokale openbare bibliotheken fungeren hier als fysiek platform waar mensen deel kunnen nemen aan activiteiten in het kader van mediawijsheid. Ook worden in de lokale bibliotheek debatten en lezingen over het onderwerp mediawijsheid gegeven.

Verbinding met cultuur

De hierboven genoemde activiteiten rond mediawijsheid in de lokale bibliotheek worden vaak georganiseerd in netwerkverband met instellingen uit de wereld van erfgoed, media en cultuur.

Bijlage 2 | Begrippenkader & definities

Mediawijsheid

De term mediawijsheid werd in 2005 geïntroduceerd door de Raad voor Cultuur en werd gedefinieerd als: “Het geheel van kennis, vaardigheden en mentaliteit waarmee burgers zich bewust, kritisch en actief kunnen bewegen in een complexe, veranderlijke en fundamenteel gemedialiseerde wereld.”[14] Mediawijzer.net heeft deze definitie vereenvoudigd tot: Mediawijsheid = “de verzameling competenties die je nodig hebt om actief en bewust deel te kunnen nemen aan de mediasamenleving”.[15]

21e-eeuwse vaardigheden

Generieke vaardigheden die van belang zijn voor het functioneren in de samenleving. In het Engels worden ook wel de termen life long learning competencies, key skills en advanced skills gebruikt. In het Nederlands ook wel sleutelvaardigheden, kerncompetenties of vakoverschrijdende competenties genoemd.[16] Er zijn verschillende modellen van 21e-eeuwse vaardigheden, maar in alle modellen komen in ieder geval de volgende elementen terug: creativiteit, kritisch denken, probleemoplossende vaardigheden en productiviteit.

> “De verzameling competenties die je nodig hebt om actief en bewust deel te kunnen nemen aan de mediasamenleving.”

Digitale geletterdheid

Digitale geletterdheid heeft betrekking op het overweg kunnen met ICT, digitale media en andere technologieën die nodig zijn om toegang te krijgen tot informatie en om actief te kunnen deelnemen aan de hedendaagse (kennis)maatschappij.[17] Digitale geletterdheid bestaat uit:

- Basiskennis: Het begrip van de werking van digitale computers en netwerken; de mentaliteit van computational thinking.
- Gebruik: de kritische omgang met ICT; het besef van de gevolgen van de digitale revolutie voor mens en maatschappij.
- Gedrag: het hanteren van normen en waarden; het inschatten van kansen en risico’s; het afwegen van eigendom en privacy en vrijheid.[18]

[14] Uit: Raad voor Cultuur, Mediawijsheid de ontwikkeling van nieuw burgerschap, Den Haag, 2005.

[15] Mediawijzer.net, Jaarplan Mediawijzer.net, Hilversum, 2016.

[16] Uit: SLO, 21e eeuwse vaardigheden in het curriculum van het funderend onderwijs. p.17

[17] Uit: SLO, 21e eeuwse vaardigheden in het curriculum van het funderend onderwijs. p. 27

[18] Uit: KNAW rapport, Digitale geletterdheid in het vo

Informatievaardigheden

Informatievaardigheden hebben betrekking op het kunnen signaleren en analyseren van een informatiebehoefte en op basis hiervan het kunnen zoeken, selecteren, verwerken en gebruiken (toepassen) van relevante informatie.[19] (Brand-Gruwel & Wopereis, 2010).

Computational thinking

Het interpreteren van processen in termen van het gestructureerd bewerken van informatie en doorzien hoe communicatie de wereld in een netwerk heeft veranderd waarbij informatie voor mens en machine overal en altijd bereikbaar en uitwisselbaar is.[20]

ICT-vaardigheden

Hierbij gaat het om het kennen van basisbegrippen en functies van computers en computernetwerken, het omgaan met hardware en standaard kantoortoepassingen (tekstverwerkers, spreadsheetprogramma's en presentatiesoftware). En daarnaast ook het werken met softwareprogramma's op mobiele apparaten en internet (browsers, e-mail) en het op de hoogte zijn van en omgaan met beveiligings- en privacyaspecten.[21]

Toelichting en onderlinge relaties tussen begrippen

Op basis van de hierboven beschreven begrippen kunnen de termen digitale geletterdheid, ICT-(basis)vaardigheden, computational thinking, informatievaardigheden en mediawijsheid worden onderscheiden. Dit zijn echter niet op zichzelf staande begrippen en ze hebben in meer of mindere mate ook weer overlap met elkaar. Digitale geletterdheid kan gezien worden als de paraplu waaronder de andere vaardigheden passen. ICT-(basis)vaardigheden zijn daarbij noodzakelijk voor het kunnen ontwikkelen van de andere vaardigheden. Maar ook computational thinking, informatievaardigheden en mediawijsheid hebben onderling verbanden. Zo overlappen computational thinking en informatievaardigheden bijvoorbeeld op het gebied van strategisch signaleren, analyseren en (re)presenteren van een (informatie)probleem en gaat het ook in mediawijsheid om een aantal competenties die te maken hebben met informatie vinden en verwerken. Op basis van de beschikbare literatuur valt te concluderen dat digitale geletterdheid een combinatie is van ICT-(basis)vaardigheden, computational thinking, informatievaardigheden en mediawijsheid. Dit betekent dat iemand die informatievaardig is nog niet per se mediawijs of digitaal geletterd is. Een digitaal geletterde bezit een complete set aan ICT-(basis)vaardigheden, computational thinking skills, informatievaardigheden en mediawijsheidcompetenties.[22]

[19] Uit: Brand-Gruwel, S. en Wopereis I. (2010). Word informatievaardig! Digitale informatie selecteren, beoordelen en verwerken. Groningen: Noordhoff Uitgevers

[20] Uit: Stichting Lezen & Schrijven, Geletterdheid in de 21e eeuw, p. 48

[21] Uit: SLO, 21e eeuwse vaardigheden in het curriculum van het funderend onderwijs. p. 27

[22] Uit: SLO, 21e eeuwse vaardigheden in het curriculum van het funderend onderwijs, p. 30-31

"Digitale geletterdheid kan gezien worden als de paraplu waaronder de andere vaardigheden passen."

Bijlage 3 | Overzicht gesprekspartners

Gesprekspartners binnen KB:

- Jos Debeij (Hoofd stafafdeling bibliotheekstelsel, KB)
- Julienne van den Heuvel (adviseur BoekStart, KB)
- Lieke Hoefs (adviseur Collectie Nl.: Context en Cocreatie, KB)
- Nicole Mulder (productmanager, KB)
- Norbert Koopen (manager Marketing & Educatie, KB)
- Adriaan Langendonk (programmacoördinator Kunst van Lezen, KB)

Gesprekspartners buiten de KB:

- Mirjan Albers (adviseur educatie, Cubiss)
- Lisenka Akse (servicemanager, SFB)
- Jeroen de Boer (domeinspecialist nieuwe media, BSF)
- Carin Dankier (informatie- en bibliotheekbeleid, OCW)
- Annemarie van Essen (projectleider, Rijnbrink)
- Daniël Lechner (Opleiding Mediacoach voor Bibliotheekprofessionals)
- John Leek (Beeld & Geluid)
- Agnes van Montfoort (Stichting Lezen)
- Bert Mulder (eSociety instituut)
- Remco Pijpers (Kennisnet)
- Nol Reijnders (Mediabeleid OCW)
- Sander Smit (onderzoeksbureau NextValue)
- Ton van Vlimmeren (directeur OB-Utrecht)
- Mark Wekenborg (Platform 2032)
- Dia Wesseling (educatief medewerker, ProBiblio)
- Erna Winters (directeur OB-Kennemerwaard)
- Marleen Wijnen (adviesbureau voor bibliotheek, mediatheek en onderwijs)

De gesprekken zijn gevoerd door:

- Maaike Toonen (adviseur, KB)
- Norma Verheijen (senior adviseur, KB)

Met ondersteuning van:

- Edith Vos (Tekstkeuken, verslaglegging)
- Angeliek van der Zanden (tijdelijk adviseur KB)

Bijlage 4 | Overzicht gebruikte bronnen

- Brand-Gruwel, S. en Wopereis I. (2010). Word informatievaardig! Digitale informatie selecteren, beoordelen en verwerken. Groningen: Noordhoff Uitgevers
- Commissie Cohen, Bibliotheek van de Toekomst. Knooppunt van kennis, contact en cultuur, Sectorinstituut Openbare Bibliotheken, Den Haag, 2014.
- Hartog, M. en B. Mulder, Maatschappelijke informatievoorziening. Burgers toerusten voor een participatiesamenleving, eSociety Instituut/De Haagse Hogeschool, Den Haag, april 2015.
- Huysmans, F., De betere bibliotheek. Over normatieve grondslagen van het openbaar bibliotheekwerk in het internettijdperk, Vossiuspers UvA, Amsterdam, juni 2006.
- Kennisnet i.s.m. Mediawijzer.net, Monitor Media & Jeugd 2015, Zoetermeer 2015.
- Koninklijke Bibliotheek, De Kracht van het netwerk, Den Haag, 2014.
- KNAW, Digitale geletterdheid in het Voortgezet Onderwijs, Amsterdam, 2012.
- Mediawijzer.net, Jaarplan Mediawijzer.net 2016, Zoetermeer, 2015.
- Nikken,P., en I. Markx, Opvoeden met media. Een verkennend onderzoek naar 'lastige' opvoedingssituaties en het gebruik van opvoedingsondersteuning bij ouders met kinderen tot en met 12 jaar, SWP, Utrecht, 2014.
- Platform Onderwijs2032, Eindadvies Ons Onderwijs2032, Den Haag, januari, 2016.
- Raad voor Cultuur, Mediawijsheid. De ontwikkeling van nieuw burgerschap, Den Haag, juli 2005.
- Stichting Lezen & Schrijven, Geletterdheid n de 21ste eeuw. Conceptversie. Stichting Lezen & Schrijven, Amsterdam 2015.
- Thijs, A. e.a., Digitale geletterdheid en 21e eeuwse vaardigheden in het curriculum van het funderend onderwijs, SLO, Enschede 2014.
- Unesco Manifest voor de openbare bibliotheek, 1994, Ifla/Unesco, 1994.
- Wet Stelseltaken Openbare Bibliotheken, Den Haag 2014.
- Wet Stelseltaken Openbare Bibliotheken, Memorie van Toelichting, Den Haag 2014.

COLOFON

Copyright:
Koninklijke Bibliotheek, Den Haag, 2016

Auteurs:
Maaike Toonen en Norma Verheijen

Tekstredactie:
Tekstkeuken

Fotografie:
Gert Jan van Heyningen

Vormgeving:
The MindOffice

Koninklijke Bibliotheek
Nationale bibliotheek van Nederland